

Alaliya nutq nuqsonli bolalar bilan olib boriladigan turli metodlar

Vohobova Munira
Namangan davlat pedagogika instituti

Annotatsiya: Ushbu maqolada alaliya, alaliyaning kelib chiqish sabablari, alaliyaning turlari, alaliya nutq nuqsonining korreksiyasi, va alaliya nutq nuqsonli bolalar bilan olib boriladigan turli metodlar haqida ochib berilgan.

Kalit soʻzlar: alaliya, nuqt nuqson, korreksiya, metod, musiqa terapiya, artikulyatsion mashqlar

Alaliya nutq nuqsonli bolalar bilan olib boriladigan turli metodlar

Vohobova Munira
Namangan davlat pedagogika instituti

Abstract: This article explains about alalia, causes of alalia, types of alalia, correction of alalia speech defect, and different methods of dealing with children with alalia speech impairment.

Keywords: alalia, point defect, correction, method, music therapy, articulation exercises

Kirish

Alaliya - bu nutqning tizimli rivojlanmaganligi yoki umuman yoʻqligi hisoblanadi. Asosiy sabablarga hayotning dastlabki 2-3 yilida yoki ona qornida paydo boʻlgan miya nutq zonalarining organik shikastlanishlari kiradi. "Alaliya" tashxisini nevropatolog va psixiatr qoʻyib beradi. Logopediyada bu holat nutqning umumiy rivojlanmaganligi (NUR) deb ataladi.

Alaliya uchun quyidagilar xos:

agrammatizmlar; tovushlarni buzish; nutqning kech paydo boʻlishi; boʻgʻinlar tuzilishining buzilishi; kichik lugʻat boyligi; fonematik jarayonlarning buzilishi.[2]

Sabablari:

Alaliya nutq oldi rivojlanishining turli anomaliyalari tufayli rivojlanishi mumkin.

Antenatal (bachadon ichi) davrda asosiy omillar quyidagilardan iborat:

gipoksiya;

chala tugʻilganlik;

TORCH-sindrom;
perinatal patologiya;
chaqaloqlar asfiksiyasi;
onadagi kasalliklar

Irsiy moyillik ham ahamiyatga ega: nutq kam rivojlangan bolalarda ko'pincha miyaning nutq sohalariga ta'sir qiluvchi irsiy omillar kuzatiladi.

Bosh miyaning organik shikastlanishida erta yoshda neyronlarning rivojlanishi sekinlashadi, bu esa nutq funksiyasining buzilishiga olib keladi.[1]

Alaliya belgilari:

Motor alaliyada psixologik va nevrologik anomaliyalar kuzatiladi, ular harakat ko'nikmalarining buzilishida namoyon bo'ladi. Bunday holatdagi bolalar harakat koordinatsiyasida qiyinchiliklar va noqulayliklarni boshdan kechiradilar, bu esa poyabzal iplarini bog'lash, tugmalarni qadash, o'z-o'ziga xizmat ko'rsatish va jumboqlarni taxlash kabi oddiy vazifalarni bajara olishlari qiyinlashadi. Alaliyada psixologik rivojlanish:

Giperaktivlik;
Tovush talaffuzidagi nuqsonlar;
Nutq rivojlanishidagi kechikish;
Kamharakatlilik;
Diqqatning buzilishi;
Nutqni tushunishning buzilishi;
Ish qobiliyatining pasayishi;
Emotsional muammolar;

Alaliya nutq nuqsoni bo'lgan bolalar bilan ishlashda har bir bolaning individual xususiyatlari, ehtiyojlari va rivojlanish bosqichlari inobatga olinishi lozim. Nutq terapiyasining maqsadi bola nutqini rivojlantirish, talaffuzni yaxshilash, grammatikani mustahkamlash va ijtimoiy muloqot ko'nikmalarini rivojlantirishdan iborat. Quyida alaliya nutq nuqsoni bo'lgan bolalar bilan olib boriladigan samarali metodlar taqdim etiladi.[2]

Maxsus Nutq Mashqlari (Logopedik Mashqlar)

Logopedik mashqlar alaliya bilan ishlashda asosiy metodlardan biridir. Nutq terapevti tomonidan o'tkaziladigan bu mashqlar, bolaning nutq apparatini rivojlantirishga, talaffuzni to'g'ri qilishga va og'zaki ifodalarni shakllantirishga yordam beradi. Mashqlar bola uchun qiziqarli va o'rganish jarayoniga faol jalb etish imkoniyatini yaratadi. Nutqni aniq va to'g'ri talaffuz qilish uchun maxsus artikulyatsiya mashqlari, so'zlarni kiritish va talaffuzni aniqlashda yordam beradi.[3]

Tasviriy faoliyat mashg'ulotlarida qo'llaniladigan metodikalar.

Andozalar yordamida naqsh sol! metodikasi

Bolalarga maxsus tayyorlangan andozalardan foydalanib, tasavvuriga ko'ra naqsh solish taklif etiladi. Bolalar oldindan tayyorlangan andozalarni bo'yoqqa botirib ular yordamida tasavvurlariga ko'ra ijod qilib rasm chizishlari mumkin. Bunda andoza sifatida yong'oq po'choqlari, turli xil qopqoqlar, barglar, hatto meva va sabzavotlarning aslidan ham foydalanish mumkin.

Oxirigacha chizilmagan geometrik shakllar metodikasi

Bu metodikda o'quvchilarga oxirigacha chizilmagan geometrik shakllar taklif etilib, bu shakllardan foydalanib o'quvchilar o'zlarining yaratuvchanlik tasavvurlari asosida biror bir buyum, yoki predmetni tasvirlash taklif etildi. Masalan; oxirigacha chizilmagan to'g'ri to'rtburchak shakli berilgan, o'quvchi uni davom ettirib uycha yoki yuk mashinasini chizishi mumkin.[4]

"Qo'l mehnati" mashg'ulotlarida qo'llaniladigan metodikalar

Geometrik shakllardan naqshlar applikasiyasi

1-usul. Bolalarga turli hajm va rangdagi bir xil shakllardan turli hil naqshlar yaratish taklif etiladi. Bunda bolalarga turli xil shakllardan foydalangan holda, tasavvurlariga ko'ra naqshlar applikasiyasini yaratish ko'rsatmasi beriladi.

2-usul. Bunda bolalarga turli rangdagi va hajmdagi shakllar taklif etiladi. Bolalarga hohlagan shakllari va ranglaridan foydalanib naqsh applikasiyasini yaratishlari mumkinligi tushuntiriladi.[5]

O'yinlar orqali alalik bolalarni davolash

Bolalar o'yinlar orqali o'rganishni va o'zlashtirishni osonroq amalga oshiradilar. Nutqni rivojlantirishda o'yinlar juda samarali vosita bo'lib, ularning orqali so'zlarni mashq qilish, so'zlar va iboralarni eslab qolish, nutqni ifodalashda yaxshilanish kuzatiladi. Oddiy interaktiv o'yinlar, masalan, so'zlarni to'g'ri aytish yoki sinfdagi narsalarni tanib olish kabi o'yinlar, bolaning nutq qobiliyatini rivojlantirishga yordam beradi.[6]

Texnologiyalarni Qo'llash

So'nggi yillarda texnologiyalar, masalan, kompyuter dasturlari, mobil ilovalar va interaktiv materiallar, alaliya nutq nuqsoni bo'lgan bolalar bilan ishlashda samarali vosita sifatida qo'llanilmoqda. Audio-visio materiallar yordamida bolalar nutqni eshitish va izohlash ko'nikmalarini rivojlantirishadi. Ba'zi dasturlar, masalan, talaffuzni yaxshilashga yordam beradigan maxsus mashqlarni taqdim etadi, bu bolaga nutqni o'rganishda qulaylik yaratadi.[6]

Musiqaterapiya

Musiqaterapiya, ya'ni musiqa yordamida bolalarning nutq va til ko'nikmalarini rivojlantirish metodlari ham alaliya bilan ishlashda samarali bo'lishi mumkin. Qo'shiqlar va musiqa orqali bolalar ritm, talaffuz, va so'zlarni yaxshiroq eslab qolishadi. Musiqa ritmiga moslashtirilgan mashqlar bola uchun o'rgatish jarayonini qiziqarli va foydali qiladi.

Nutqiy nafasni rivojlantirish.

To'g'ri nutqiy nafasni shakllantirish ishlari amalga oshiriladi: og'izdan uzoq nafas chiqarishni amalga oshirish, tovush talaffuzini nafas chiqarish bilan birlashtirish, bir nafas chiqarishda 3-4 bo'g'inni talaffuz qilish, differentsial nafas olishni rivojlantirish - og'iz orqali nafas olib, burun orqali nafas chiqarishni amalga oshirish ("Kimning qayig'i yaxshiroq suzadi?", "Futbol", "Barglarni puflang", "Bulutlar", "Stakandagi bo'ron", "Qalamga zarba" topshiriqlari bajariladi).[7]

Mayda qo'l motorikasini rivojlantirish.

Mayda qo'l motorikasi ko'nikmalari, taktil-vibratsiyali massaj yordamida harakatni rivojlantirish, barmoq gimnastikasi mashqlari, predmetlar bilan mashqlar, bosma ustidan yozish, daftarda kataklari ustida ishlar amalga oshiriladi.

1 - bosqich o'z nomi bilan aytilganidek tayyorgarlik bosqichi hisoblanib, bunda bolalarni logopedik mashg'ulotlarga tayyorlanib olinadi. Nutq paydo bo'lishiga tayanch poydevor vazifasini o'tuvchi topshiriqlar, ya'ni artikulyatsion apparatni, umumiy va mayda qo'l motorikasi, nutqiy nafas olishni rivojlantirishga yo'naltirilgan topshiriqlar beriladi. 2 - bosqichda ham bu ishlar bilan parallel ravishda nutqning barcha komponentlari ustida ish olib borildi. [8]

Impressiv va ekspressiv nutqni rivojlantirish:

- vaziyatli va kundalik nutqni tushunishni rivojlantirish;
- eng ko'p qo'llaniladigan predmet nomlari bilan tanishtirish;
- nonutqiy va nutqiy tovushlarni ajrata bilishga o'rgatish;
- nutqning grammatik tuzilishini rivojlantirish;
- bolani kattalar nutqini diqqat bilan tinglashga, savollarga javob berishga o'rgatish;
- atrofga orientatsiyani kengaytirish (atrofdagi ob'ektlarni va ularning asosiy xususiyatlarini - rangi, hajmi, shakli, ba'zi hayvonlarni, ularning farqlovchi belgilarini, o'simliklarini, sabzavotlarini ajratish va nomlashni o'rganish, "o'g'il", "qiz" tushunchalarini ajratish va boshqalar) ishlari amalga oshiriladi.[9]

Ijtimoiy Faoliyatlar va Bo'sh Vaqt Mashg'ulotlari

Bolaning nutqini rivojlantirish uchun ijtimoiy aloqalar ham muhimdir. Ular orqali bola o'z fikrlarini ifodalashda va muloqotda faol ishtirok etish ko'nikmalarini o'zlashtiradi. Ijtimoiy o'yinlar, guruh mashg'ulotlari va boshqa interaktiv faoliyatlar bola uchun nutqni tabiiy ravishda rivojlantirish imkonini beradi.

Bu faoliyatlar bolaning nutq va tilni o'rganishga bo'lgan qiziqishini oshiradi.

Individual Yondashuv

Har bir bola alohida o'rganadi, shuning uchun alaliya nutq nuqsoni bo'lgan bolalar bilan ishlashda individual yondashuvni qo'llash zarur. Nutq terapevti bolaning rivojlanish bosqichlarini inobatga olib, uning nutq ko'nikmalarini mustahkamlashga

qaratilgan maxsus yondashuvni ishlab chiqadi. Individual mashqlar, maxsus dasturlar va yondashuvlar yordamida bola o'z ehtiyojlariga mos tarzda rivojlanadi.[10]

Xulosa:

Xulosa o'rnida shuni ta'kidlashimiz mumkinki, alaliya nutq nuqsoni bo'lgan bolalar bilan olib boriladigan ishlarda turli metodlar va yondashuvlar qo'llaniladi. Bu metodlar bolalarning nutq va til ko'nikmalarini rivojlantirishda samarali bo'lib, ularning ijtimoiy va akademik rivojlanishiga yordam beradi. Nutq terapiyasi bolalarga o'zlarini erkin ifodalash, boshqalar bilan samarali muloqot qilish va tilni tushunish ko'nikmalarini o'zlashtirishga yordam beradi. Shuningdek, individual yondashuv va muayyan metodlarning kombinatsiyasi alaliya bilan ishlashda muvaffaqiyatli natijalarga olib keladi, ayniqsa albom topshiriqlaridan foydalanib o'tkazilgan tadqiqot maktabgacha yoshdagi alalik bolalarda tizimli nutq rivojlanmaganligini, turg'unligi (so'zlarni nutqda qo'llay olish), egiluvchanligi (turli vaziyatlarda situativ va spontan nutqdan foydalanish), assotsiativligi (bir qarashda o'xshash bo'lmagan belgilardan o'xshash belgilarni ajratib olish), differensialligi (o'xshash shakl va hodisalarni farqlay olish) hamda umumlashtirish holatining past darajada rivojlanganligini aniqladi, bu esa bolalarning maktab ta'limiga tayyorgarlik darajasini yanada mustahkamlab olish mumkin

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Андреева Г.М. Социальная психология. М.: Аспект Пресс, 1999. -376с.
2. Арушанова А.Г. Речь и речевое общение детей: Кн. для воспитателей д/с. М.: Мозаика - Синтез, 1999. - 222 с.
3. Sadirdinovna, V. M. (2023). FEATURES OF THE FORMATION OF IMITATION OF SPEECH IN CHILDREN WITH ALALIA SPEECH DEFECTS. Galaxy International Interdisciplinary Research Journal, 11(12), 1001-1004.
4. KHURSHIDAKHAN, R., & ZUKHRA, S. (2024). The Essence Of Using Innovative Methods In The Educational Process. American Journal of Advanced Scientific Research, 1(8), 303-307.
5. Vokhobova Munira Munajat Pòlatova Azamatovna. Alalia as dysontogenesis of speech development. Galaxy international interdisciplinary research journal (giirj)
6. Sadirdinovna, Vokhobova Munirakhan. "CORRECTIVE PEDOGOGICAL WORK CARRIED OUT IN STUTTERING CHILDREN." Open Access Repository 9.12 (2023): 372-375.
7. Sadirdinovna, Vokhobova Munirakhan. "features of the formation of imitation of speech in children with alalia speech defects." Galaxy International Interdisciplinary Research Journal 11.12 (2023): 1001-1004.
8. Sadirdinovna, Voxobova Muniraxon. "Autizm kelib chiqish sabablari va davolash yo'llari." tadqiqotlar. UZ 48.2 (2024): 7-10.

8. Munira, Voxidova, and Qosimova Marhabo. "Ovoz kamchiliklarining uchrashi va ularni bartaraf etishning pedagogik asoslari." Ta'lim innovatsiyasi va integratsiyasi 15.1 (2024): 29-32.

9. SADIRDINOVNA, VOKHOBOVA MUNIRAKHAN. "Ways and methods of speech formation of children with alaliya speech defects." Confrencea 3.03 (2023): 231-235.

10. Sadirdinovna, Vokhobova Munira. "Formation of speech imitation in children with severe degree of motor alalia." Open Access Repository 4.2 (2023): 316-320.

11. Munira, Voxobova, and Mirrahimova Xonzodabegim Sodiqjonovna. "Bolalarda yuvinel revmatoid artrit kasalligining kelib chiqishi hamda uning oldini olish choralari." Ta'lim innovatsiyasi va integratsiyasi 15.1 (2024): 33

12. Vaxobova, Muxtabar. "O'smirlarning ota-onalari bilan munosabatlaridagi muammolar." Журнал Педагогики и психологии в современном образовании 4.2 (2024): 53-57

13. Рафикова Р.А. «STEAM технологии как возможность раскрытия потенциала неуспевающих школьников» Вестник Бухарского государственного университета №1. 2024. - С. 36-40.

14. Рафикова, Р. А., & Пайзибаева, Р. (2024). Инклюзия как возможность раскрытия творческого потенциала ребенка с ОБЗ (на примере выдающихся людей). Science and Education, 5(12), 293-299.

15. Xovodillayev, M. X., Goipova, N. B., & Tolanorov, J. B. (2023). WAYS TO VERIFY THE PERCEPTION OF MENTALLY IMPAIRED CHILDREN UP TO SCHOOL. Open Access Repository, 9(12), 39-42.

16. Goipova, N. B. Q., & Qambaraliyeva, D. A. Q. (2024). Logoritmikaning bolalar psixologiyasiga kompleks ta'siri. Science and Education, 5(11), 199-203.

17. Xasanova, M. & Shodmanov, Q. Rivojlanishida nuqsoni - diqqat yetishmovchilik sindromi bor bolalarning tibbiy reabilitatsiyasi masalalari. «MAXSUS VA INKLYUZIV TA'LIM: AN'ANA, TAJRIBA VA INNOVATSIYALAR» mavzusida respublika anjumani tezislari to'plami. - Nizomiy nomidagi TDPU. (2023). 650-653 betlar.

18. Xasanova, M. & Shodmanov, Q. BOLALARDA DIQQAT ETISHMASLIGI VA GIPERAKTIVLIK BUZILISHNI KELITIRIB CHIQUVCHI SABABLARI, NOMOYON BO'LISHI VA XULQ-ATVOR XUSUSIYATLARI. Научный Фокус, Международный современный научно-практический журнал. № 10 (100) Февраля 2024 г. Часть 1. <http://nauchniyimpuls.ru/index.php/sf/article/download/14791/10443>